

нимают решение жить вместе, но только при одном неперемennom условии – оставить за другим право на свободу, на собственную неприкосновенную личностную территорию. И в этом вопросе писательница осталась верной себе. Она за синтез личного и общего, Я и Другой, единичность в составе общности с сохранением ценностей каждого из этих составляющих. По мнению писательницы, истина должна находиться в диалогичном соединении ценностей личности и общества, индивида и человечества.

Как видим, интегративное мышление писательницы проявилось и в выстроенной в романе конфигурации ценностей.

Отдав в романе верхнюю ступеньку в иерархической лестнице **творчеству**, она подчеркнула его универсальное, вневременное значение. Способность духа творить подчиняет у нее все другие идеалы и потребности. Творчество создало культуру как совокупность трансвременных и всеобъемлющих ценностей. В соответствии с этой доктриной, как мы полагаем, и следует рассматривать вопросы ее собственного творчества и самоопределения в современных эстетических дискурсах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Byatt A.S. Possession: A Romance. – Great Britain: Vintage, 1991. – 511 p.
2. Байетт Антония С. Два эссе // Иностранная литература. – 2006. - №1. – С. 242-255.
3. Столович Л.Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. – М.: Республика, 1994. – 464 с.

УДК 821.161.2.165.642

*Полющук Г.Я.
(Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЗМ ПОВІСТЕЙ А. ДІМАРОВА “КВАРТИРА”, “БАНАНИ”

У даній статті особлива увага приділяється дослідженню засобів психологізації, завдяки яким письменник демонструє моральну деградацію головних персонажів повістей “Квартира”, “Банани”.

Ключові слова: *персонаж, психологізм, засоби психологізації.*

В данній статтє особое внимание уделяется исследованию способов психологизации, с помощью которых писатель демонстрирует моральную деградацию главных персонажей повестей “Квартира”, “Бананы”.

Ключевые слова: *персонаж, психологизм, способы психологизации.*

In this article the particular attention is given to the investigation of psychologisation methods by virtue of which the writer shows the moral degradation of the main characters from “Flat” and “Pants” narrations.

Key words: *a character, psychologism, the methods of psychologisation.*

© Полющук Г.Я., 2012

Поява даної статті була зумовлена не тільки відсутністю ґрунтовних досліджень особливостей психологізму творів А. Дімарова, а й наявністю, на нашу думку, безпідставного твердження К. Ломазової про відсутність у прозі вищезазначеного письменника психологізму в “чистому” вигляді [4]. Метою даної статті є з’ясування специфіки психологізму повістей “Квартира”, “Банани” і причин деградації особистості головних персонажів.

У повісті “Квартира” А. Дімаров, оприявнивши внутрішню роботу сфери несвідомого, що, за твердженням Т. Кононенко, є осередком формування злочинних намірів [2], психологічно точно продемонстрував механізм “народження” вбивці.

Початком духовного самознищення головного персонажа стала фетишизація нової трикімнатної квартири, комфортне облаштування якої спричинило появу патологічної економії й призвело до руйнування сім’ї. Поступово оприявнюючи причини (егоїзм головного персонажа, його небажання допомогти братові дружини, байдужість до її почуттів (назвав улюблений гуцульський килим дружини ганчіркою) і здоров’я (примушував її вдруге зробити аборт, відмовився давати вагітній дружині гроші на додаткове харчування), ігнорування усіх спроб дружини порозумітися, його ініціатива спати в іншій кімнаті) дисгармонізації стосунків між подружжям, А. Дімаров сюжетно вмотивував контрастну динаміку почуттів (кохання – ненависть) головних персонажів.

Живучи в атмосфері відчуження й поступово звикаючи до думки про бажаність (“В останній час усе частіше й частіше, з манакальною наполегливістю, приходила одна й та ж думка: як добре було б, коли б з нею щось скоїлося” [1, 27]) і можливість раптового зникнення дружини з його життя, головний персонаж часто візуалізує випадки (потрапила під трамвай, тролейбус, потяг, колеса МАЗа – “багатотонної громадини, з-під якої ще нікому не вдалося вибитися живим-неушкодженим” [1, 28]) її смерті.

Завдяки оприявленню думок головного персонажа, експресивності яких забезпечується за допомогою синтаксичного повтору (“Поділити квартиру...” [1, 36]), градації риторичних питальних (“А ти будувала її?.. Твої батьки хоч копійку дали?.. Та хто ти така, щоб одбирати в мене квартиру?” [1, 36]) й окличних речень (“Спробуй тільки, посмій!...” [1, 36]; “Ще б чого – поділити квартиру!” [1, 36]), адресованих ненависній дружині, акцентуації префікса роз- (“Розіп’ясти, роздерти, розрізати, знищити все, чим він досі жив: весь його труд, всі надії, всю його втіху” [1, 36]), який, вносячи в слово відтінок збільшення інтенсивності дії чи стану, посилює експресивність художнього мовлення, А. Дімаров психологічно точно продемонстрував емоційний стан головного персонажа після отримання звістки про намір дружини розділити квартиру. В епізоді повернення додому з юридичної консультації, у якій головний персонаж утратив останню надію на “порятунок” своєї квартири, письменник продемонстрував наслідки порушення нормального функціонування психіки під впливом негативних емоцій, зокрема зникнення координації спостереження й руху – “а він, не помічаючи ні власних сліз, ні людей, ішов невідомо куди” [1, 36], ““Волга” майже вперлася в нього буфером” [1, 37], “як тут опинився, не міг зрозуміти” [1, 37]. Саме після жорстокого (“Запалив газ і повільно, щоб довше помучилась, став оте фото палити. Запалить і погасить... запалить і погасить” [1, 37]) знищення фотографії своєї дружини в головного персонажа виник задум убити її. Слухові галюцинації (“Вся квартира, до предмета останнього, весь час нашіптувала: “Ти її вб’єш. Мусиш убити!” “Ти її вб’єш!” – шипів газ на кухні. “Ти її вб’єш!” – клекотіла

з-під кранів вода. “Мусиш убити!” – вимагав унітаз.” [1, 37-38]), поява яких свідчить про патологічні зрушення в психіці людини, остаточно переконали його в правильності прийнятого рішення. Саме в той час, коли зникли “напади несамовитої люті” [1, 38] і прийшла “холодна застиглість” [1, 38], “крижана нещадна рішучість, яку, він уже знав, не похитнути нікому” [1, 38], “народився” вбивця, що детально продумав майбутній план злочину. Головний персонаж так ретельно готувався (купив сокиру, гумові рукавички, вибрав місце злочину й продумав, як позбавитися від трупів) до вбивства дружини й маленької дочки, що їхня смерть під час аварії спричинила появу внутрішньої спустошеності через неможливість реалізувати свій план. Продемонстрована в останніх епізодах динаміка емоційних станів (радість через можливість отримати страховку за загиблих і купити чеський гарнітур – спокій – страх за своє майбутнє, який виник після усвідомлення можливих наслідків скоєння вбивства – злість і образа “на весь світ” [1, 46]) головного персонажа, а також моделювання його слухових і зорових галюцинацій про страту, що є наслідками фобічного синдрому, і бажання самоізоляції у своїй квартирі, унаочнивши незворотності моральної деградації головного персонажа, дозволили А. Дімарову умотивувати перетворення власника квартири на торшер. Таким фантастичним “оречевленням” людини, спрогнозованим ще на початку твору портретною деталлю “онукова лисина ясніла торшером, тільки не таким розкішним, як у сина” [1, 7] письменник утверджує думку про неприпустимість існування подібних моральних потвор у суспільстві.

У повісті “Банани” А. Дімаров, порушуючи актуальну проблему – злочинність неповнолітніх, за допомогою образу Світлани, розвиток особистості якої досліджується письменником упродовж тривалого (з п’яти до шістнадцяти років) періоду, поступово оприявнює причини деструктивної поведінки дітей, яка іноді може мати гіпертрофованій вияв – убивство. Моделюючи образ Світланки, митець акцентує увагу на дисгармонійності (“Коли батько кричав на маму (а кричав він майже щодня), мама тоненько плакала, і Світланка заходжувалася плакати заодно з нею, так було її шкода” [1, 349]) міжособистісних стосунків членів сім’ї – самозакоханого батька-художника, який згодом вигнав дружину й дочку з дому, матері, що, майже весь час знаходячись у депресивному стані, не стримувала своїх негативних емоцій під час спілкування зі своєю дитиною, і Світланки. Несприятливість сімейної атмосфери для нормального психічного розвитку головного персонажа повісті увиразнюється письменником завдяки такій віковій особливості, як гра з ляльками, на які дівчина проектувала сімейні стосунки (“Світланка теж тсикала на ляльок, вимагаючи, щоб вони розмовляли пошепки, навіть плакали пошепки, бо такі частенько їх била, особливо коли самі перепадало від матері” [1, 354]). Унаслідок відсутності позитивних емоційних контактів із матір’ю, яка згодом, вийшовши заміж і народивши дочку, залишає Світлану під опікою тітки, домінування безпідставних негативних оцінок щодо поведінки Світлани, які впливають на формування самооцінки дитини, Світлана намагається усамітнюватися спочатку під столом, а потім серед гаражів. Відсутність у стосунках між батьками й дитиною емпатії, яка є детермінантою альтруїстичної поведінки, а також зумовлена цим низка психотравмуючих ситуацій (жорстоке поводження з дівчинкою, розлучення батьків, друге заміжжя матері) призвели до появи у Світланки агресивної поведінки. Свідченням цього є помста (“Одного разу, коли батько її за відсьох ударив (навідмаш, добре, що хоч по спині, а не по голові), Світлана, переплакавши, взяла на кухні ножа та й заходилася штрикати в усі картини підряд” [1,

350]) батькові, для моделювання образу якого А. Дімаров використав портретні деталі (“Батько мав холодні очі й жорстокі, що не знали усміху, губи” [1, 349]), що виконують прогностичну функцію, катування метелика (“Світлана з *мстивою насолодою* ганяла його то туди, то сюди довгою паличкою, а коли набридло, знову впіймала і стала обривати ніжку за ніжкою” [1, 366]), позбавлення ляльки голови, навмисне лякання малих дітей “страхітлишками”, “убивство” учительки в малюнках (“І коли відчувала, що вчителька ось-ось вирветься з-під її влади, дозволяла драконів перекусити її навпіл” [1, 375]). Про негативні зміни внутрішнього світу дівчинки свідчить антитеза, яка репрезентується в малюнках на образному рівні (квіти – дракони, змії). Важливими індикаторами негативного емоційного стану Світлани є використана дівчинкою під час малювання обмежена кількість кольорів, які, за твердженням психолога М.Люшера, символізують тривогу (синій), агресію (червоний).

Моделюючи образ Марії Степанівни, емоційна неврівноваженість якої підкреслюється завдяки характеристичні мовлення (“зривалась на крик” [1, 373], “різкий голос боляче шмагав по свідомості” [1, 373], “сердиті зауваження” [1, 373]) і жестовій конкретизації (“ткнула пальцем” [1, 374]), митець акцентує увагу на *градації* негативних емоційних станах (страх – “боялась так, що внеї й тіло терпло, коли Марія Степанівна її щось питала чи викликала до дошки” [1, 373], злість – “прийшовши додому, подерла той зошит на шмаття” [1, 374], ненависть Світланки, зумовлених несправедливим ставленням (“Візьми інший зошит і більше не смій малювати, що збрєде в твою дурну голову! Левітани мені не потрібні!” [1, 374]) першої вчительки до дівчинки. Психотравма, завдана Світлані Марією Степанівною, стала ще одним чинником паталогічного формування характеру та невротичного розвитку дитини. Свідченням цього є малюнки, у яких детально зображалась насильницька смерть (“І коли відчувала, що вчителька ось-ось вирветься з-під її влади, дозволяла драконів перекусити її навпіл” [1, 375]) учительки в пашеках драконів і змії. Наступним етапом вияву агресії стали жорстокі (“Світлана першою кидалася в бійку, так вправно орудуючи кулаками й ногами, що навіть найзагартованіші не витримували – пасували перед невеликою фурією, в яку наче вселилася сотня дичавілих кішок” [1, 376]) сутички з іншими ватагами за володарювання на танцмайданчику. Світлана, позбавлена любові батьків, завойовувала авторитет за “законами” вулиці, де проводила весь вільний від навчання час. А. Дімаров, використавши.... форму психологізму, приділив змалюванню внутрішнього стану Світлани, коли вона побачила на “своїй території” (танцмайданчику) модно одягнену дівчину, яка кокетувала з хлопцями. Завдяки зіставленню полярних емоційних станів (“Чим більше веселилася і сміялась, тим похмурішою й злішою ставала Світлана” [1, 377]) красуні в бананах і Світлани, для якої дівчина через свою яскраву зовнішність стала уособленням усіх кривдників (“Всі-всі, хто її колись кривдив, наспіхався, знущався над нею, безжально цькував її лише за те, що вона не така, як вони, хто погіршливо фиркав на неї, наче втілилися зараз у цій дівчині” [1, 377]), письменник продемонстрував зростання психологічної напруги й підготував реципієнта до трагічної розв’язки – убивства. Заздрість, бажання заволодіти бананами, відчуття несправедливості, що виникло внаслідок усвідомлення власної обділеності, – усе це штовхнуло Світлану на злочин.

Детально зображаючи поведінку (холоднокровне роздягання тіла – “Одна нога була в туфлі, а друга боса: туфля заплуталася в “бананах”). Світлана її одраз ж і *витрусила*

і, притиснувши “банани” до грудей, бігцем кинулась геть” [1, 378]) та емоційний стан (утіха та радість від того, що “банани” стали її власністю – “...Світлана уявила себе в них уже на танцях, на отому майданчикові, вона навіть зробила кілька па посеред кухні й засміялася, втішена. Гладила долонями “банани” в руках, повісила їх акуратно на спинку стільця” [1, 379]; відсутність докорів сумління – “Нехай не ходить, куди їй не просять!” – подумала мстиво [1, 379]) Світлани після вбивства, наратор констатує факт “народження” жорстокої вбивці.

Отже, у своїх повістях “Квартира”, “Банани” А. Дімаров, використовуючи різні форми та засоби психологізації з урахуванням вікових особливостей персонажів, продемонстрував їх моральну деградацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дімаров А. Боги на продаж: Міські історії. – К.: Рад.письменник, 1988. – 512с.
2. Кононенко Т. Любов та екзистенціальний вибір у філософії. До постановки проблеми. – Донецьк: Кассіопея, 1999. – 120с.
3. Ломазова К. За суворами мірками воєнного часу. Погляд на творчість Анатолія Дімарова // Київ. – 1985. – №4. – С.125-132.
4. Тарнавський М. Майстерність психологічного аналізу чи ілюзія психологізму? (Два приклади: Панас Мирний і Нечуй-Левицький) // Слово і Час. – 1992. – №8 – С.75-79.
5. Слабошпицький М. Потенціал “сором’язливої форми”. “Історії” Анатолія Дімарова // Жовтень. – 1987. – №8. – С. 117-125.